

PRILOZI POVIJESTI
DRUŠTVA HRVATSKIH
KNJIŽEVNIH PREVODILACA

Pogled unazad

Svaka obljetnica povod je za prisjećanje, podvlačenje crte, čestitanje. Društvo hrvatskih književnih prevodilaca obilježilo je 2012. šezdeset godina postojanja pa se pojavila potreba da objedinimo znanja o njemu i prisjetimo se kako se to živjelo i prevodilo u prošlim desetljećima. Jesu li se ciljevi Društva i nade njegovih članova promijenile? Koliko je toga ostvareno, a koja su nastojanja ostala borba s vjetrenjačama?

Sačuvan arhivski materijal oskudan je i raštrkan po osobnim arhivima članova. Zapisnici s godišnjih skupština, pokoji novinski članak, popisi nagrađenih... sve su to suhoparni podaci koji slabo dočaravaju nastojanja aktera i vrijeme u kojem su djelovali. Pošli smo stoga drugim putem: ne od arhivske građe nego od živih svjedoka, od onih koji su povijest Društva stvarali. Razgovarali smo s nekima od njih i dobili nešto što možda više nalikuje na spomenar nego na historiografski tekst, ali kad su vam sugovornici ljudi od pera, njihova je sjećanja pravo zadovoljstvo čitati.

Pred vama su, dakle, razgovori sa šest nekadašnjih predsjednica i predsjednika DHKP-a koji su ostavili dubok trag u Društvu, ali i u kulturi pisane riječi u Hrvatskoj, koju i dan-danas nastoje spasiti od prijetnji kojima je trajno izložena na burnome moru utrke za profitom. Poseban dodatak čini popis članova kojima je DHKP dodijelio godišnju nagradu ili onu za životno djelo. Magle povijesti progutale su mnogo građe i potraga za pouzdanim podacima već je sada svojevrsna arheologija tako da su pogreške moguće, ali tekst nije uklesan u kamenu: svaka dopuna ili ispravka dobro je došla. Nadamo se da su ovi prilozi ionako tek prvi korak u pisanju iscrpne povijesti Društva, koje zaslužuje da ona bude napisana.

Razmatranje postignutih uspjeha ukazuje na ono što još nije ostvareno i otvara vidike u budućnost. U tome je ovaj »spomenar« ispunio cilj pa ponosni na dosadašnje uspjehe i ljude koji su ih ostvarili nastavljamo stvarati povijest našega Društva u njegovome sedmom desetljeću.

Petra Mrduljaš Doležal
predsjednica DHKP-a

Šezdeset godina od Osnivačke skupštine

Osnivačka skupština Društva hrvatskih književnih prevodilaca održana je 11. studenoga 1952., dva mjeseca nakon kongresa UNESCO-a na kojemu je izglasana odluka o poticanju osnivanja prevodilačkih društava u svim zemljama.

Samoj Osnivačkoj skupštini prethodio je sastanak održan 24. listopada u Klubu književnika na kojemu je skupina prevodilaca pokrenula inicijativu za osnivanje Društva.

O prvim koracima Društva, kao i o prvoj zajedničkoj sjednici njegovih novoizabranih tijela četiri dana nakon skupštine, svjedoče šturi zapisnici sastavljeni na šest danas već požutjelih i prilično oštećenih listova.

Kako je zabilježeno, na Skupštini održanoj u prostorijama Društva književnika Hrvatske sudjelovalo je 37 prevodilaca, a okupljenima su se prvi obratili Branko Kojić i predsjednik već osnovanog Udruženja prevodilaca Srbije Ž. Simić.

Pročitana su i usvojena pravila Društva, a nakon toga su izabrani predsjednik, deseteročlani Upravni odbor te Nadzorni odbor i Časni sud s po tri člana.

Za prvoga predsjednika Društva izabran je Gustav Krklec koji je dobio glasove svih sudionika Skupštine. S 37 glasova u Upravni odbor izabrani su Iva Adum, Jerka Belan, Zlatko Gorjan, Berislav Grgić, Lujo Jonke i Roman Šovary, glas manje dobio je Tone Potokar, 35 glasova dobio je Ivo Frangeš, a po 34 glasa Ivo Hergešić i Radovan Ivšić. U prvom Nadzornom odboru bili su Danko Anđelinović, Teodor Đurđević i Milivoj Mezulić, dok su Časni sud činili Branko Kojić, Srećko Šilović i Zdenko Škreb.

Prisutni su tom prigodom obaviješteni da će se za primanje u članstvo tiskati posebne pristupnice koje će se moći podići i predati u Društvu književnika Hrvatske.

Nakon obavljenog izbora, Gustav Krklec zahvalio je nazočnima na iskazanom povjerenju što su ga izabrali za predsjednika. No, napomenuo je da bi po njegovu mišljenju predsjednik Društva trebao biti profesionalni prevodilac.

Istaknuo je zatim da će u svojstvu prevodioca nastojati biti veza s književnicima, a kao književnik veza s prevodiocima, izrazivši nadu da će se djelatnost Društva razvijati tako da prijevodi budu što bolji.

Sjednice Upravnog odbora, kako je tada predloženo, održavat će se u prostorijama Matice hrvatske pa je tako prva zajednička sjednica Upravnog odbora, Nadzornog odbora i Časnog suda održana u Matici hrvatskoj 15. studenoga 1952. u 17 sati.

Iz zapisnika koji je sačinio Radovan Ivšić, doznajemo da je sjednicu otvorio predsjednik Gustav Krklec u točno sedamnaest sati i pet minuta strogo najavivši da će »sve sjednice našega društva počinjati točno u zakazano vrijeme«. S prve sjednice, zaključeno je, poslat će se telegram ministru Milošu Žanku, predsjedniku Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu.

Pročitan je zatim i zapisnik s Osnivačke skupštine te je ustanovljeno da nedostaje zaključak skupštine da će mandat prvoga Upravnog odbora, Nadzornog odbora i Časnoga suda iznimno trajati 14 mjeseci.

Nakon konstituiranja Upravnog i Nadzornog odbora te Časnoga suda, za potpredsjednika Upravnog odbora izabran je Roman Šovary, za tajnika Jerka Belan, za drugog tajnika Radovan Ivšić, a za blagajnika Iva Adum. Predsjednik Nadzornog odbora postao je Danko Anđelinović, a Časnoga suda Branko Kojić.

U trećoj točki dnevnoga reda, »tekući poslovi«, rješavale su se formalnosti vezane uz održavanje sjednica, financiranje »sitnih izdataka« i naručivanje pečata, memoranduma i pristupnica.

Radovan Ivšić postavio je na sjednici i pitanje kriterija za primanje članova. Na to mu je, kako stoji u zapisniku s prve zajedničke sjednice tijela DHKP-a, Gustav Krklec odgovorio da »Odbor poznaje ljude pa će to lako ocijeniti«. Iako i danas ocjenu donosi Upravni odbor, kriterij »poznanstva« ipak je prerastao u recenziju prijevoda potencijalnoga člana.

Od Osnivačke skupštine do danas Društvo je naraslo na više od 230 članova, ali njegova primarna zadaća nije se bitno promijenila. Kao glavni ciljevi osnivanja društva prevodilaca na Osnivačkoj skupštini spomenute su profesionalna zaštita, podizanje standarda prevođenja, poboljšanje radnih uvjeta te odnosa između prevodioca i izdavača – na svemu tome radi se i dandanas.

Duška Gerić Koren

NADA ŠOLJAN

Predsjednica DHKP-a 1974.–1978., 2000.–2004.

Nada Šoljan cijeli je radni vijek posvetila prevodenju i prevela neke od najznačajnijih klasika engleske i američke književnosti, od Thomasa Hardyja i E. A. Poea do Isaaca Bashevisha Singera i Johna Fowlesa. Prevoditeljsku struku zadužila je i predanim zalaganjem za njezino unapređenje na čelu DHKP-a. Godine 2005. primila je Nagradu »Iso Velikanović« za životno djelo.

Prihvatili ste dužnost predsjednice DHKP-a u dva navrata, u razmaku od gotovo tri desetljeća. Na koji su se način ciljevi i strategije Društva promijenili u tom razdoblju?

Mislim da se nisu promijenili. Cilj je uvijek isti: da prevodilački rad, koji dakako mora biti kvalitetan, bude prepoznat, i da prevodilac od njega može živjeti. To su nam bili jedini ciljevi i nismo imali većih očekivanja. Danas se, međutim, u pravilu prevodilac uopće ne spominje kad se piše o knjizi. Možda jednom u sto slučajeva, ako prevodilac slučajno poznaje autora članka. Svojedobno je naše Društvo uspjelo postići da se prevoditeljevo ime redovito navodi, ali to je nažalost kratko potrajalo. (Istina, danas se u najavi za predstavu u kazalištu u načelu više ne navodi ni ime dramskog pisca, nego samo redatelja. Pa ako se ne spominje Shakespearea, što može očekivati jadan prevoditelj?)

S kakvim ste očekivanjima stupili na mjesto predsjednice Društva 1974., a što vas je navelo da se ponovo prihvatite te dužnosti 2001. godine?

Ponovno sam je se prihvatila jer mi nisu dali mira. Prvi put sam preuzela tu dužnost jer sam bila jako nadobudna i već dugo uključena u rad Društva (u početku kao tajnica), pa sam željela da se nešto napravi. Ne možeš uvijek samo od drugih tražiti da nešto poduzmu. Bila sam, uostalom, profesionalna prevoditeljica, u statusu samostalnog umjetnika, a takvih nije bilo mnogo. Kolege koji su u to vrijeme bili izabrani za tajnika društva bili su idealni suradnici: spomenut ću samo Milivoja Telećana, zatim Ivana Matkovića. Sve su to iznimno pismeni ljudi, pa je bilo pravo zadovoljstvo čitati čak i izvještaje sa skupština. Ne pamtim nikakvih nesuglasica.

Postoji fotografija s jedne godišnje skupštine na kojoj članovi radnog predsjedništva sjede za stolom i smiju se od uha do uha. Je li to prava slika našega Društva u to vrijeme? Uvijek vedro i nasmijano?

Koji su događaji obilježili vaš mandat u sedamdesetima, a koji dva mandata u dvijetisućitima?

Vjerojatno isti oni događaji koji su obilježili svačiji mandat, i svačiji život. Mislim da je kod nas politika dugo bila neizbježan dio života. Iz tog prvog razdoblja pamte se progoni i zabrane, premda je često na djelu optimizam pamćenja. Tada smo uspjeli promijeniti ime, pa smo iz Društvo književnih prevodilaca Hrvatske preimenovani u Društvo hrvatskih književnih prevodilaca, a to prije tog političkog trenutka ne bi bilo moguće. Značajan je događaj bio i potpisivanje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967.

Dvijetisućite su sa nezavisnošću donijele i nove obaveze i nove odgovornosti; nadam se da smo im se pokazali doraslima.

Kako je hrvatsko Društvo djelovalo u kontekstu saveza prevodilačkih društava iz drugih jugoslavenskih republika?

Dobro smo surađivali s jugoslavenskim predsjedništvom društva književnih prevodilaca, koje je selilo iz republike u republiku, a za mandata Vladimira Gerića predsjedala je Hrvatska. Sjednice su se održavale redom u republikama, a pogotovo je bilo ugodno u Sloveniji, gdje su se savezne sjednice održavale na Bledu, Ptuju i drugim mjestima koja su nam željeli pokazati, a ne isključivo u Ljubljani. Lijepo smo surađivali i sa srpskim kolegama, samo što smo naposljetku neizbježno otkrili kako ipak velik dio stipendija i drugih sredstava završava u Beogradu, i s Makedoncima, i s Albancima na Kosovu, a sastanci u Sarajevu bili su naročito zanimljivi i dobro pripremljeni. Uglavnom, s drugim jugoslavenskim društvima dobro smo surađivali, ne pamtim trzavica – napokon, bavili smo se istim poslom.

Kako biste usporedili onodoban položaj prevoditelja s današnjim?

Želeći se izboriti za pristojne uvjete rada, u jednom smo trenutku uspjeli postići dogovor oko norme. Zaključeno je da bi prevoditelj mjesečno trebao uprihoditi koliko i urednik u izdavačkom poduzeću. Ocijenili smo da prevoditelj može (dobro) prevesti 50 kartica teksta mjesečno, što bi trebalo biti dovoljno za prosječnu plaću. Naravno da to nikada nismo postigli, ali zdušno smo se trudili – što s većim, što s manjim uspjehom. U ono vrijeme znali smo se ponekad izboriti za pristojne honorare. Dakako, katkad su kasnili i po šest mjeseci. Jedan naš kolega bio je poznat po tome da je svaki dan odlazio sjediti u izdavačku kuću dok mu ne bi isplatili honorar. U Jugoslaviji Savez nije diktirao iznose honorara, oni su u Sloveniji uvijek bili malo viši, a nešto niži u Makedoniji gdje je i život možda bio jeftiniji. Bila je to samo preporuka. Ali borili smo se i poticali članove da ne pristanu na honorar ispod zadanog minimuma.

Uza sve te napore, ideal života posvećenog isključivo prevodenju ostao je ipak samo ideal. Skupljajući neke podatke za ovaj tekst, ustanovila sam da sam i sama u životu obavljala niz poslova koji zapravo nisu povezani s književnim prevodenjem: predavala sam engleski jezik na zagrebačkoj Akademiji dramske umjetnosti, hrvatski odnosno srpski na School of Slavonic Studies u Londonu (4 godine), pisala za list »Telegram« (čak neko vrijeme i uređivala žensku stranicu) i ponekad za dnevne novine. Prevodila sam za Zagrebačku televiziju, uglavnom programe za djecu ili engleske dramske serije.

Ipak je sve to neusporedivo s današnjom situacijom. Očito je da izdavači jedva sastavljaju kraj s krajem. Sve se srozalo, ali ipak ne znam zašto se ljudi u teškim vremenima prvo odreknu knjige. Ulaznica za bolji koncert stoji koliko i knjiga, a opet knjiga bude prva zaboravljena. Navodno se u nekim susjednim zemljama prodaje četiri puta više knjiga, a ne vjerujem da oni bolje žive od nas. Alice Munro (*Služba, družba, prošnja, ljubav, brak*, OceanMore, 2011.), koju sam prevodila s kćeri Majom, prodana je u nešto više od 1000 primjeraka što se smatra velikim uspjehom; međutim, kad smo prevodile *Čokoladu* (Joanna Harris, Algoritam, 2000.) razgrabljene su dvije naklade od po 5000 primjeraka. Činjenica da je po potonjem romanu snimljen film, čini mi se, ne može biti jedino objašnjenje za toliku razliku. Naprosto se knjige više kupovalo. Danas se navodno ne kupuju čak ni novine.

Po nekim računicama moguće je prevesti 300 kartica mjesečno, ali to su ipak iznimne situacije. Možete možda otipkati prvu ruku. Vidi se što tako dobivamo: zbrzane prijevode koji očito nisu drugi put pročitani. Ljudi se hvale da prevedu roman u mjesec dana, ali je li za krojačicu preporuka da može sašiti haljinu u pola sata?

Ja sam, uz navedene dodatne poslove, uspijevala zaraditi prosječnu plaću i uživala u prednostima rada kod kuće, premda je ta prednost katkad dvojbena: svatko vam može svratiti, a ni djeca ne razumiju zašto se zatvaraš umjesto da se družiš s njima. Doduše, njihovi savjeti znaju biti korisni: moja mlađa kći kao mala mi je savjetovala da naslov Faulknerova romana *Absalom, Absalom!* prevedem kao *Abšalome, sine moj!* jer će čitateljima biti jasnije o čemu je riječ. Tako, uostalom, glasi i biblijski citat. Urednik je to rješenje prihvatio.

Dva ste puta bili delegatkinja DHKP-a na kongresu Međunarodne federacije prevodilaca. O kakvim se problemima onomad razgovaralo i kako su hrvatski prevoditelji stajali u usporedbi s kolegama iz drugih zemalja?

Uto je vrijeme Zlatko Gorjan bio naš izaslanik u FIT-u. Tada su u FIT-u dominirali stariji prevoditelji, nije bilo mnogo mladoga svijeta. Četvrti kongres održavao se u Dubrovniku (1963.) i ondje sam za delegate bila pravo djetešce pa nisam imala priliku za punopravno sudjelovanje. Kao delegatkinja sam bila s Gigom Gračan u

Nici na Sedmom kongresu (1974.), kao predsjednica Društva. Ondje se definitivno pokazalo da je FIT zapravo više udruženje tehničkih nego književnih prevodilaca. Teme koje su zanimale nas kao književne prevodioce bile su u manjini. (Ali s velikim smo oduševljenjem primijetile da su naši simultani prevodioci za deset kopalja bolji od svih koje smo ondje slušali.) Ondje se nije previše govorilo o onome što je nas zanimalo i smatram kako je dobro da smo članstvo u FIT-u zamijenili članstvom u CEATL-u.

Teško je saznati kako točno prevoditelji u drugim zemljama financijski stoje jer ljudi rade različitim ritmom, a uvjeti variraju od zemlje do zemlje. Naravno, to nije posao od kojega ćete se obogatiti, ali prevoditelji u većim zemljama vjerojatno bolje prolaze. Pritom postoje razne zaklade, potpore i nagrade koje mogu znatno popraviti financijsku situaciju. Rekla bih ipak da prevoditelji svugdje moraju naporno raditi da bi živjeli od svog posla. Nekad se i kod nas moglo (skromno) živjeti od prevođenja i zaraditi prosječnu plaću. Moguće je bilo možda i platiti put u London, ali uz velik napor.

Prevodili ste klasike engleske i američke književnosti. Danas veliki dio književne produkcije čini popularna pa čak i šund-literatura. Kako to utječe na prevoditeljsku struku, a pogotovo na mlađe prevoditelje koji grade zanat na takvim djelima?

Popularnu literaturu trebalo bi prevesti jednako dobro kao onu koja se smatra ozbiljnom. Ako je riječ o strašno lošem djelu, bolje ga je ne prihvatiti, ali jednom kad ga prihvatite morate posao napraviti najbolje što znate. Doduše, ne bih rekla da je većina onoga što se tiska izrazito loša. Ti popularni prevođeni autori uglavnom znaju pisati, a autora treba poštovati.

Godine 2005. primili ste Nagradu »Iso Velikanović« za životno djelo. Iva Grgić u svom je obrazloženju napisala da ste »jedan od najvećih uzora mlađim kolegama što ih je hrvatsko prevodilaštvo u drugoj polovici dvadesetog stoljeća namrijelo budućnosti«. Što biste savjetovali mladim prevoditeljima?

Savjetovala bih im da vrlo ozbiljno pristupe svakome tekstu i da, prije svega, ne žure. I da nikako ne puste prijevod iz ruke ako ga nisu dvaput dobro pregledali. Čovjek čak i kad je knjiga izašla često pronade pojedinosti koje su mogle bolje, i ja sam svako svoje novo izdanje temeljito prerađivala. Mijenja se jezik, mijenjate se vi, mijenjaju se čitatelji, mijenja se pristup. Svaki prijevod treba raditi kao da je Shakespeare. Zanimljivo je da je lošu knjigu katkad veća muka prevoditi nego dobru. Ali svejedno ne razumijem kako se ljudima dogodi da izbace rečenicu ili neku riječ koju im se ne da prevesti...

Prevoditeljsko je zvanje samozatajno, ali govori se i o potrebi za uvećanjem prevoditeljeve »vidljivosti« na književnoj sceni. Zašto je prevoditelj podcijenjen?

Katkad pretjerujemo s tom samozatajnošću. To je tako važno zanimanje da zaslužuje i određen ugled. Prenijeti neko djelo na svoj jezik velik je pothvat jer prijevod mora biti jednako dobar kao izvornik i ljudi moraju shvatiti zašto je to djelo klasik. Nije čudo što je prevoditelj podcijenjen u očima publike kad njegovo ime gotovo nigdje nije navedeno pa je valjda moguće pretpostaviti da se djelo samo prevelo u tiskari. Općenito, ljudi slabo cijene tuđi posao. Slično se govori i o profesorima u školama: što oni zapravo rade? Samo 45 minuta razgovaraju s učenicima? Jako je lako omalovažiti tuđi posao, pogotovo ako se u njemu nikada niste okušali. Mene posebno ne muči pitanje cijeni li čitatelj moj posao – dapače, neka me slobodno niti ne primijeti nego neka misli da je pisac to djelo napisao na hrvatskome. Ali volim da me cijeni izdavač.

Kako trenutačni nedostatak književne/prijevodne kritike utječe na rad prevoditelja? Kako još uvećati vidljivost prevoditelja?

Na tome je Društvo dugo radilo i to je jedna od stvari koje nikada nismo uspjeli postići. Sonja Bašić jednom je napisala sjajnu kritiku za jedan časopis i ja sam je stalno nagovarala da se sistematski prihvati pisanja prijevodne kritike. Ljudi jako rado čitaju kritike, pogotovo ako se u njima nekoga napada, ali napisati kritiku književnog prijevoda

nije lako. Morate poznavati oba jezika, pročitati jednu i drugu knjigu... Čak i ako vas dobro plate, teško je. Uostalom, kako očekivati kritiku prijevoda kada se u osvrtima ne navodi ni prevoditeljevo ime? Vidljivosti prevoditelja osjetno pomažu nagrade – »Iso Velikanović«, i »Kiklop« na Sajmu knjige u Puli. Dugo nam je trebalo da se izborimo čak i za njih. Društvo je godinama nastojalo uvrstiti prevoditelje u Vjesnikove nagrade (»Ivan Goran Kovačić«) koje su bile vrlo ugledne, ali iz nekog su se razloga oglasili na naše molbe premda bi prevoditelji ondje logično pripadali. Kada je u Ministarstvo kulture došao Božo Biškupić, zahvaljujući zalaganju Ive Grgić, tadašnje predsjednice Društva, utemeljena je Nagrada »Iso Velikanović«.

Koje biste pomake nabolje poželjeli prevoditeljima?

Da budu viđeni, da se za njih čuje, da im se ime redovito objavljuje ispod imena pisca kamo i spada. Da im u novinama izlaze prikazi i da budu čitani, i da ne moraju da bi preživjeli prevoditi toliko da im se zgadi i taj posao, a možda i književnost uopće.

Osjećate li i danas prevoditeljski polet kada započinjete rad na novome prijevodu?

Apsolutno. To mi nitko ne vjeruje. I dalje hodajući po kući zapišem prijevodna rješenja koja poslije pronalazim na popisima zaduženja i namirnica. Nedavno sam tako pronašla zanimljiv listić (vjerojatno potvrdu iz bankomata) s nazivima leptira iz Nabokova – uključivši i jedan koji sam sama izmislila i na koji sam posebno ponosna, jednako kao i na jedan cvijet koji se pojavljuje kod Alice Munro.

MATE MARAS

Predsjednik DHKP-a 1982.–1986.

Mate Maras preveo je niz klasičnih djela svjetske književnosti s engleskog (Beowulf, Scott, Woolf, de Quincey, Frost, Nabokov), francuskog (Marie de France, Proust) i talijanskog (Boccaccio, Petrarca, Dante, Cavalcanti) među kojima valja izdvojiti prijevod sabranih Shakespeareovih djela, za što je dobio i Nagradu »Iso Velikanović«. Među brojnim nagradama ističe se i ona Francuske akademije za prijevod Rabelaisova djela Gargantua i Pantagruel (2004.).

Prevoditelji su u izdavačkom proizvodnom lancu već dugo u nepovoljnome položaju, ali kako biste ocijenili stanje za godina vašega mandata na čelu DHKP-a u usporedbi sa sadašnjim trenutkom?

Čini mi se da je prije trideset godina prevoditeljima bilo lakše nego danas. Knjige su se čitale i kupovale, tržište je bilo pet puta veće nego sada, knjižice su otkupljivale više primjeraka i, što je najvažnije, nakladnici su urednije isplaćivali honorare.

Koji su vas glavni problemi dočekali kada ste preuzeli mjesto predsjednika DHKP-a i kakve ste se pomake nadali napraviti? U kojoj ste mjeri uspjeli?

Tada su bili jako popularni samopravni sporazumi. Tako su prevoditelji i književnici s jedne strane, te svi nakladnici u Hrvatskoj s druge strane, dugo sklapali i na kraju sklopili SAS koji je jamčio minimalne iznose honorara. Svečano je bilo potpisano da će honorar za jedan autorski arak književnoga teksta (30.000 znakova) iznositi netto vrijednost prosječnog osobnog dohotka u privredi, i to nije bilo malo; mi smo trebali dobivati trećinu toga iznosa za arak prijevoda na hrvatski, a polovinu za prijevod na strani jezik. U početku su se nakladnici držali tih odredaba, jer je bilo određeno prijelazno razdoblje od pet godina za postupno povišenje honorara. Ali taj idealni model nikada nije u cijelosti zaživio. Najdulje se zadržala ustanovljena cijena prevedenog stiha koja je sve donedavno iznosila više od deset kuna po retku.

Koje biste događaje vezane uz Društvo i struku izdvojili kao posebno značajne u razdoblju svojega mandata? U kojoj se mjeri politika bavila Društvom i obratno?

Kako već spomenuh, trajno se vodila borba s Poslovnom zajednicom izdavača i knjižara Hrvatske, isprva da se potpiše onaj sporazum, poslije da ga se potpisnici pridržavaju. Inače se ne mogu sjetiti da je bilo nekih velikih problema. Čini mi se da je tada život bio jednostavniji: dobivali smo novac iz budžeta, održavali susrete i skupštine, primali nove članove, putovali po svim ondašnjim republikama. Politikom se nismo bavili i ona je nâs ostavljala na miru. Ipak, većina istaknutih prevoditelja nije se pridržavala Novosadskog pravopisa, iako su urednici nerijetko ispravljali taj njihov »propust«. Valja još spomenuti kako smo socijalno nezbrinutim članovima pomagali da dobiju status samostalnih umjetnika u sklopu ZUH-a.

Nikada niste zazirali od hvatanja ukoštac s najzahtjevnijim djelima svjetske književnosti, ali u suvremenoj masovnoj produkciji težiste je na popularnim i suvremenim djelima dok se zanemaruju još neprevedeni klasici. Smatrate li da se to nepovoljno odražava na prevodilačku profesiju?

Ako usporedimo što se tada prevodilo s onim što se prevodi danas, vidjet ćemo da se stanje stubokom promijenilo na štetu klasičnih djela svjetske književnosti. Budući da je svijet zapao u tešku recesiju, i to u doba kad samo profit regulira svaku pa i nakladničku djelatnost, na tržištu nalazimo »robu koja ide«, a to su uglavnom krimići i ljubići. Ne želim time reći da je njih lako prevoditi, jer uvijek ima genijalnih i zahtjevnih književnika, koju god vrstu tekstova pisali. Ali mislim da je iz suvremene književnosti iščeznula poezija koja je nekoć prožimala svaku dobru prozu. Kad je pak riječ o neprevedenim klasicima stiha, bojim se da ćemo dugo dugo čekati njihovo dostojno predstavljanje hrvatskim čitateljima (ako ih još bude).

DHKP radionicama nastoji pripomoći školovanju budućih prevoditelja. Što biste vi preporučili mladim prevoditeljima – kako da prošire poznavanje bogatstva hrvatskoga jezika?

Mladim bih kolegama savjetovao da prelistavaju rječnike i rječnike i rječnike, hrvatske rječnike, uz napomenu da je njima sada mnogo lakše; u naše doba malo je bilo dobrih rječnika i često su bili nedostupni.

»Književni prevodilac« je odnedavna postao društveno-humanističko zvanje što će omogućiti kvalitetnije poučavanje prevođenja na fakultetima. Biste li imali volje i želje predavati prevođenje? Je li književno prevođenje uopće moguće naučiti ili je presudan umjetnički dar?

Za dobro prevođenje treba imati barem malo dara, ali pretežniji se dio uspjeha postiže radom. Od srca sam rado pomagao svima koji su iskali savjeta; a na fakultete me nikada nitko nije zvao, valjda zbog toga što nemam formalne lingvističke naobrazbe.

Svakodnevno svjedočimo sve većem broju tuđica preuzetih iz engleskog koje se smatraju »neprevodivima«. Kako gledate na te promjene u jeziku i mislite li da prevoditelji mogu povoljno utjecati na njih?

Uvijek su nas sa svih strana zasipale tuđice, i uvijek smo ih primili. To je u svim jezicima normalan proces, samo što su se prije prihvaćeni barbarizmi prilagođavali hrvatskim oblicima, mi smo ih donekle pohrvaćivali. Na moju veliku žalost, danas ti uljezi prodiru bez ikakve mijene, doslovce se prenose u pismu i izgovoru. Tu bi ključnu ulogu morala odigrati televizija, te u manjoj mjeri novine. Prevoditelji se trude iz petnih žila, ali njihovi su napori zatočeni u knjigama do kojih stiže sve manji broj ljudi.

Vi ste, kao i većina članova Društva, cijeloga života obavljali uz prevođenje široku paletu poslova. Danas, pak, postaje sve očitije da je nemoguće živjeti isključivo od prevođenja. Mislite li da to ugrožava prevodilaštvo kao profesiju ili je to bilo i ostalo neizbježno?

Možda sam bio iznimka, ali ja sam petnaestak godina živio isključivo od prevođenja. Nisam se obogatio, ali bio sam slobodan; i moja obitelj nikada nije trpjela oskudicu. I danas bi se moglo od toga živjeti – kad bi nakladnici poštivali ugovore.

Koje biste pomake nabolje poželjeli prevoditeljima?

Otkad nam je svima čitavo svjetsko znanje u računalu, čini mi se da drugi tehnički pomaci nisu ni potrebni. Nedostaje i nedostajat će nam sve više osjećaj da nekamo pripadamo, od obitelji do najšire ljudske zajednice. Drugim riječima, želio bih da bude više ljubavi na svijetu.

Koji vas svjetski klasici mame na prevođenje? Imate li elana za nove izazove?

Uskoro će mi izaći iz tiska prijevod Miltonova *Izgubljenog raja*; zatim prijevod *Izabranih pjesama* Mihaia Eminescua. A rado bih se latio još kojega slavna djela, primjerice iz talijanske renesansne književnosti.

MILIVOJ TELEĆAN

Predsjednik DHKP-a 1984.–1988.

Nakon studija francuskog i talijanskog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Milivoj Telećan je s čileanskom državnom stipendijom proveo dvije akademske godine (1965./66.) na sveučilištu u Santiagu, usavršavajući znanje španjolskog jezika na tamošnjem Filozofskom fakultetu unutar grupacije Universidad de Chile. Od samog osnutka zagrebačke Katedre za španjolski jezik (1968.) uključen je u njezin rad te prvenstveno posvećen raznim vidovima prevodilačkih vježbi i radu oko razumijevanja/interpretacije teksta. Prevodi sa španjolskog i francuskog, a ističu se njegovi prijevodi velikana južnoameričke književnosti Borgesa, Marqueza i Asturiasa. Godine 2008. primio je Nagradu »Iso Velikanović« za životno djelo.

Dužnost predsjednika DHKP-a obnašali ste u osamdesetim godinama. Koji su događaji obilježili vaš mandat?

Razdoblje što ga navodite, poslije tolikih godina, danas ne doživljavam kao predsjednikovanje. Bio sam član brojnih UO, dugo sam tajnikovao, dogurao čak do funkcije potpredsjednika DHKP, ali se, vjerujte, ne sjećam da sam formalno bio predsjednik u trima mandatima. Rad Uprave je (bio) kolektivan, svatko preuzima i ispunjava neke obaveze, valjalo je nastupati prema van – *id est*, javnosti – zastupati interese članstva manje-više sindikalno, surađivati s istorodnim strukovnim društvima&udruženjima itsl. Bez temeljitijeg

uvida u arhiv teško da nešto mogu istaknuti. Ipak, *scripta manent*. Osim nekoliko knjižica što su ih članovi objavili u izdanju DHKP (u ranijem razdoblju), moram spomenuti *Svjetsku književnost u hrvatskim prijevodima (1945–1985)*, također u izdanju Društva (1989.), korisno djelce i dan-danas.

Kako biste usporedili onodoban položaj prevoditelja s današnjim?

Generalno, prevodilac je lakše disao i bio koliko-toliko urednije plaćen. Sadašnji divlji kapitalizam taj tip intelektualne djelatnosti odviše često pretvara u karikaturu. Izdavači se kunu u besparicu, distributeri tvrde da ništa ne prodaju (unatoč bezobrazno visokim maržama), pa se kola lome na prevodiocu, nekoj vrsti nužnog zla. Vrzino kolo ili domaća varijanta kvadrature kruga.

Jezik je u Jugoslaviji bio burno političko pitanje. Kako je Društvo plivalo u tim vodama?

Pitanje jezika nam svagdašnjeg u DHKP-u nije se posebno nametalo. Drago mi je da se Društvo oduprlo mehaničkoj kroatizaciji (svega i svačega) i da je u nazivu sačuvalo *prevodioca*.

Više godina predstavljali ste Hrvatsku u CEATL-u, krovnoj udruzi europskih književnih prevodilaca. Kojim se problemima ono onomad bavilo?

Neka ostane zabilježeno da sam ja bio onaj koji je sredinom devedesetih »odnio« kandidaturu DHKP na Procidu (otočić blizu Napulja), gdje su me *Evropljani* podvrgli rešetanju – katalonski predstavnik ražestio se na moje ponosno navođenje skromnih izdavačkih pothvata DHKP, predbacujući mi da se bavimo profitnom djelatnošću i tako postajemo saveznik svojih »klasnih neprijatelja«, odn. izdavačkih kuća; taj nesporazum se, dakako, brzo izgadio – i uveli nas u CEATL. Ni evropskim prevodiocima ne cvjetaju ruže, imamo slične

probleme, samo što uređenije i bogatije zemlje imaju na raspolaganju više mehanizama za dijalog s poslodavcima i ograničavanje njihove samovolje. Poslije gotovo dva decenija, mi smo u CEATL-u stekli pomalo veteranski status. Ovim putem šaljem najsrdačnije pozdrave Andyju Jelčiću.

Bili ste i predstavnik Društva u hrvatskoj sekciji PEN-a. Na koji je način Društvo sudjelovalo u radu PEN-a?

UPEN-u svatko djeluje individualno i nije nužno delegat svoje udruge. Sam PEN udružuje pojedince vrlo širokog spektra, što je za duhovnu ventilaciju dragocjena okolnost.

Godine 2007. primili ste Nagradu »Iso Velikanović« za životno djelo. Koliko je nagrada važna prevoditelju koji je prima, a koliko je važna za struku u cjelini?

Svi volimo nagrade, kakve god bile. Najvažnije je da se o prevodilačkoj djelatnosti govori i, nadasve, piše, po mogućnosti argumentirano, kako bi neupućeno pučanstvo saznalo da prevedeni tekstovi ne padaju s neba i da postoje – živi i pokojni – pojedinci koji su tome poslu posvetili puno truda i talenta.

Prevodili ste uglavnom prozu, ali cijenjeni su i vaši prijevodi pjesništva, pogotovo Pabla Nerude. Pjesništvo se danas toliko slabo prevodi da DHKP ne uspijeva čak ni svake godine dodijeliti godišnju nagradu za poeziju. Kako to objašnjavate?

Sve je manje onih koji to znaju i hoće raditi. Šačicu znalaca morali bismo čuvati kao kap vode na dlanu. Luku Paljetku ipak ne možemo svake godine dodijeliti kakvu nagradu. Izdavači nemaju sluha, pristojno rečeno, za takve podvige. Na tu se magistralu ubacuju kojekakvi diletanti, samoproглаšeni poeti, te se njihove publikacije proglašavaju vrijednima i ulaze u statistike. Bez materijalnih stimulansa i

osmišljenih poteza nema ozbiljnih pomaka. Moji rijetki izleti u poeziju nastali su iz čistog užitka. Recimo, u nekim brojevima *Gordogana*.

Kako trenutačni nedostatak književne/prijevodne kritike utječe na rad prevoditelja? Kako još uvećati prevoditeljevu vidljivost u kulturnoj javnosti?

Trenutačni nedostatak? Mora da se šalite!

Je li prevođenje u današnje vrijeme lakši posao s internetom, računalima i bržim pristupom informacijama?

Tehnički proces rada na tekstu – ispravljanje, dodavanje&izbacivanje, kopiranje, slanje&primanje i sl. – donekle je olakšan, ali proces rada moždanih vijuga ostaje beznadežno isti. Neznanje se ne može ispravljati internetom, pismenost se ne stječe i ne održava po Duhu Svetome, nego dubinskim čitanjem i prečitavanjem, upornim treningom, što – mutatis mutandis – vrijedi za sve aktivnosti u ovom zemaljskom životu. *Ars longa, vita brevis*.

Koje biste pomake nabolje poželjeli prevoditeljima?

Neovisno o mojim željama, prevodioci te pomake moraju izboriti sami, udruženim snagama. Na tome putu uvijek mogu računati na moju svesrdnu podršku.

U Kaštelima, prosinca 2012.

GIGA GRAČAN

Predsjednica DHKP-a 1992.–2000.

Radni vijek posvetila je kazalištu, književnosti i glazbi kao urednica, prevoditeljica, publicistkinja i radijska autorica (što kani činiti sve dok njen rad bude koga zanimao i dok joj to Alcika bude dopuštao). Književne i srodne prijevode s engleskoga, francuskoga i njemačkoga objavljuje od 1967., a 1996. u izdanju ArTresor naklade objavila je autorski literarno-likovni almanah Macani razni. S kritikama, esejima i ntervjuiima surađuje u periodici; pisala kolumne za dnevne novine i kulturne dvotjednike (a možda će ponovo). Uredila nekoliko knjiga hrv. dramatičara i esejista na hrv. i na stranim jezicima. Bila u uredništvu više časopisa (Prolog, Prolog/Teorija/Tekstovi, Glasnik Unesco-a na hrv. knjiž. jeziku, Vijenac i dr.) Dobitnica je nekoliko novinarskih nagrada. Osim Godišnje nagrade DHKP-a (1980.) dobila je 2011. i Nagradu »Iso Velikanović« za životno djelo na području prevodilaštva. Kao osoba nije ni izdaleko tako pompozna kao što možda zvuči radna joj biografija.

šalje šapomah. (G. G.)

Fragmenti o negdašnjima

Uz šezdesetu obljetnicu Društva hrvatskih književnih prevodilaca

»**U**Hrvatskoj je smrt definitivna da definitivnija ne može biti«. Tom opako točnom rečenicom započeo je povjesničar umjetnosti Ive Šimat Banov svoj portret Matka Peića (1923.–1999.) u jednoj radijskoj emisiji u rujnu 2011.

I tada je povod za prisjećanje bio obljetničarski: 150. godina djelovanja HAZU/JAZU, čijim je članom bio subjekt emisije.

Obljetnica iz naslova prigoda je (barem meni) da podsjetim na neke prethodnike. Jer ovo strukovno društvo bez nekih njihovih doprinosa možda ne bi opstalo u unitarnoj magmi. Djelatnost vjerojatno bi, kao slobodno streljaštvo sa svim rizicima. Ta ne postoje tovrсна društva diljem svijeta tek kao *Plaisirchen* dokonjakâ.

*

Pisale su se godine 1970-e. Vrijeme nelijepo. Društvo, tada već DHKP, i dalje ima adresu na Trgu republike 7 (današnjemu bana Josipa Jelačića – dobro da mu nisu nabrojili svekolike predikate, vojne i plemićke, ne bi stalo na tablu). God. 1974. donesen je Ustav koji daje više autonomije republikama i pokrajinama. To vam je onaj u kojem stoji da je u SR Hrvatskoj u javnoj upotrebi hrvatski književni jezik. Predsjednik DHKP-a tada je Leo Držić, koga su svi beziznimno titulirali *doktor* Držić, promovirani jurist od formata (a i prevodilac od formata, no o tom potom), koji je u njemu uočio pravni temelj da se dotadašnji Savez prevodilaca Jugoslavije reorganizira u Savez *društava* prevodilaca Jugoslavije. Pa je na spomenutoj adresi održano nekoliko sastanaka podno Baščanske ploče u prostoriji u kojoj su se, u opuštenijim trenucima, odvijale legendarne preferans partije popraćene vicevima i anegdotama Ivana Šibla. Na drugom ili trećem sastanku, nemajući valjanih protuargumenata i nedorasli domaćinovu superiornom snalaženju u pravnom diskursu, kolege iz tadašnjih republičkih društava i udruženja složile su se s, da prostite, hrvatskom inicijativom.

Čini vam se to nevažnom, administrativnom sitnicom? Do tada su, s iznimkom nacionalnih (u ovom slučaju republičkih) centara PEN-a, koji po statutu Međunarodnog PEN-a imaju upravo takav karakter, sve strukovne udruge imale biti okupljene u savezima, koji su prema inozemstvu a i nerijetko prema unutra funkcionirali po načelu *toto pro pars*. Povijest je zabilježila kako se to odvijalo u sektorima vitalnijima od, recimo, prevodilaštva. Ne moram valjda crtati sve ljepote centraliziranog odlučivanja.

Toj mirnoj demontaži dotadašnjeg saveza cilj je bio veća autonomija te konsenzualna praksa u temama od zajedničke važnosti, a potonja će se sve do izminuća bivše države odvijati u ovoj struci veoma uredno. Primjerice, kalendar stručnih skupova književnih pre-

vodilaca bivao je utvrđen prema procjeni pojedinog društva, godišnje ili povremeno, a karakter (jugoslavenski ili međunarodni) i teme bivali su samo prijavljivani i koordinirani, *ne* određivani. Od ovdašnjih pamtim impozantni skup na Plitvicama 1979. o prevođenju literature s područja društvenih znanosti i filozofije, kojemu je koncepcijska i moderatorska duša bila Snješka Knežević. Šteta golema što izlaganja s tih skupova nekako nisu dospijevala u tisak, s iznimkom ponekih kojima su gostoprinstvo uvijek pružali *Mostovi*, časopis Udruženja književnih prevodilaca Srbije. Tja.

Doznajem da je arhiva DHKP-a iz tih godina *kaputt*. Poplavilo podrum Društva književnika i svekoliki papir postao kaša. Praktično za budućnost.

Tek početkom 1980-ih Društvo dobiva za sjedište na sadašnjoj adresi vlastitu sobu (v. Ms Woolf). Jest sitnica, i to podnipošto gratis, al čovjeka i prevodioca veseli.

*

Od 1974. do 1988. DHKP je izdavao knjige. Ideja je bila: nešto apartno radimo za dušu, praktički za ladicu, izdavači nisu zainteresirani, stvari su vrijedne... pa dajmo ih u javnost. Pritom se nije piratiziralo, nego su izvornom autoru bila uredno podmirena potraživanja (ako ih se nije odrekao, kao M. Strand; npr. Suhrkampu, nosiocu pravâ za Brechta, takvo što na um palo nije). Ovdje pozivam da se na stranicama DHKP-a lijepo navedu *svi* naslovi. Pak ćemo se podsjetiti da je npr. antologija poljske poezije Zdravka Malića *Tijekom riječi* (1978.), iako podnaslovljena skromno »Prijevodi iz poljske poezije«, praktički druga relevantna antologija te poezije nakon Benešićeve *Poljske lirike* iz god. 1939.

Riknulo je dakako na distribuciji. Naklade su se potucale od nemila do nedraga. Stoga je izvrsna studija Ellen Elias Bursać *Riječi šiknule iz tmine: Augustin Ujević i književno prevođenje* (2003.) objavljena u suizdavaštvu s Erasmus nakladom. Valjda je doprla do više konzumenata...

*

1990-e bile su, negdje sam to već napisala, čupavo vrijeme. Nije se baš cijenio import stranih kultura – a to, zaboga, prevodioci čine – ali je Društvo opstalo gotovo iz inata (o subvencijama ne bih). H-m,

ipak je firma stavila potpis na Deklaraciju o položaju itd. (sjećam se da sam kroza zube, jer domoljubne certifikate prezirem, valjda su u prvom planu djela, morala na to podsjećati tadašnje bogove i batine – pri čemu bih prešutjela da su neke kasnije perjanice prevodilaštva interno pištale »povuci, povuci«). Stavila ga je i na dokument otpora kojim su književnička i ine udruge reagirale na akciju koja je krenula iz neke saborske komisije i smjerala na donošenje ustavnog amandmana kojim bi hrvatski jezik ponovo postao »ili«. Taj pak dokument nije zadobio auru Deklaracije – valjda dijelom stoga što su u stručno argumentiranje rečene akcije bile uključene i persone koje će se 1990-ih proglasiti jezikoslovnim domoljubima od stoljeća sedmog.

*

U trećem se tisućljeću rade mnoge lipe stvari. Prevodilački skupovi plus, bogu hvala, publikacije prilogâ, prevodilačke radionice, prevodilačka kuća valjda će ipak izniknuti – mnogo je truda bilo uloženo, i ulaže se. Tu je web stranica i sve povezano s njom. Narode, konzumirajte i komunicirajte. Struka je postala vidljivija, i to je veeeelika stvar. Mislim da se i Nada Šoljan slaže: em pamti dulje od mene, em je u to ugradila dosta svoga rada.

*

Glosa za dr. Držića i Jerku. Dr. Držić (1910.–1986.) bio je pravnik koji je razne, jelte, jezičine apsolvirao s naslova svoje pripadnosti soanjiranom građanstvu u kojem je takvo što bilo *muß*. To što je, ali, naučio i bugarski bio je valjda neki okolnosni *spleen*. Svakako, prevodilac Držić ostavio je, izim ostalih, prijevode Joycea i Grassa koji i danas drže vodu (ne morate mi vjerovati, uspoređujte). Bio je veliki gospodin, i toliko u posjedu teme kad bi ustrebalo o nečem raspravljati te su čak i inače bahati sugovornici bivali manji od makova zrna.

Jerka Belan (1906.–1993.). Uvijek je spominjala brata Branka, filmaša, »puuuuuno važnijeg od mene«. Prva je prevela *Decameron* (dobro, uz prijevodnu uslugu Olinka Delorka za stihovlje, ali komu od nas tovrnsne usluge nisu zatrebale, i ne zatrebaju?), nikad nije svojim prijevodima mahala jer je bila utjelovljenje stereotipa o prevodiocu kao samozatajnoj krtici u službi NJ. V. Pisca, od osnutka Društva bila je desetljećima njegov dobri duh. I svi smo je voljeli.

*

Ta vojnovićevska vlastela davno je othodila. Pa bi bilo i pristojno i primjereno da se neka simbolika Društva hrvatskih književnih prevodilaca nazove njihovim imenima. Barem je Leo Držić ovu adresu i više nego zadužio.

*

DHKP i CEATL – kratka pretpovijest jednog lijepog prijateljstva

Kad je Upravni odbor našega društva u prvoj polovini 1990-ih zaključio da je, kad je riječ o krovnoj strukovnoj udruzi, Društvu hrvatskih književnih prevodilaca mjesto u CEATL-u, europskoj krovnoj udruzi književnih prevodilaca, i taj zaključak iznio na godišnjoj skupštini, neki su kolege pitali, zašto se nećemo učlaniti u FIT, svjetsku federaciju prevodilaca, i dosad je ondje hrvatsko društvo bilo zastupljeno preko tadašnjeg YU saveza (FIT, za razliku od CEATL-a, nije uključivao nacionalne, nego državne asocijacije), dapače je Zlatko Gorjan dugo godina bio u nekom važnom tijelu FIT-a. Odgovor je bio jednostavan: zato što – a to je itekako provjereno i provjerljivo – tema i problemima književnog prevođenja i književnih prevodilaca FIT oduvijek posvećuje minimalnu pozornost, što dokazuje sama činjenica da se za to područje formirala, nazovimo je tako, kontinentalna asocijacija. Ali, u CEATL se niste mogli učlaniti tek tako: ispunite formular, oni vas prime, plaćate kotizaciju, i tu smo. Valjalo je, izim ostaloga, podastrijeti prijevodnu bibliografiju članova ovdašnjeg društva, valjda da bi uvaženi europski kolege vidjeli da se ovdje prevode dignitetna književnost i srodna područja, a ne tek nekakvi bum-bum krimići ili ona sentiš i hopa-cupa makulatura. A rečenu je bibliografiju valjalo izraditi prema kakvim-takvim normama; od pomoći je dakako bila ona koju su sredinom 1980-ih objavili Fikret Cacan i Nataša Dragojević, kao i rukopis Lea Držića koji je imao kad-tad postati bio-bibliografski leksikon članova Društva. Stoga je proces aplikacije potrajao do sredine 1990-ih, ali je ta bibliografija, što se možda ne zna, prva baza tovranskih podataka u digitalnom obliku: ona je otad dakako promijenila oblik i ažurira se koliko je to moguće s obzirom na pritek podataka od ne uvijek informacijski raspoloženog članstva. Priključak na upravo

CEATL bio je veoma važan, i takav je – ili osobito takav – u kontekstu priključenja Hrvatske EU.

Ovaj je tekstić bio objavljen kao svojevrsna fusnota u radijskoj emisiji *Hrvatsko prevodilaštvo u europskom kontekstu* (HR3, 20. listopada 2012). Čini se da sam napravila materijalnu greškicu i da je DHKP primljen u CEATL točno god. 1994. Što ti je površnost: temeljitijom pretragom prastarih foldera koji se zovu »dhkp«, bila bih već prije našla trag da se taj čin zbio na njihovoj godišnjoj skupštini u Beču 1994. Pak se ispričavam unatražno i unaprijedno.

IVA GRGIĆ MAROEVIĆ

Predsjednica DHKP-a 2004.–2010.

Iva Grgić Maroević profesorica je prevođenja na Odjelu za talijanistiku Sveučilišta u Zadru. Prevela je na hrvatski niz djela talijanske i engleske književnosti (L. Pirandello, V. Woolf, P. Levi, D. Maraini, D. Del Giudice i drugi). Autorica je knjiga Osman i njegovi dvojnici. Traduktološka studija (Zagreb-Dubrovnik, 2004.) i Poetike prevođenja. O hrvatskim prijevodima talijanske poezije (Zagreb, 2009.). Samostalno ili u suradnji priredila je nekoliko zbornika u izdanju DHKP-a: O hrvatsko-talijanskom i talijansko-hrvatskom književnom prevođenju (1996.), Prevođenje kultura (2005.), Tradicija i individualni talent. Misao o prevođenju kroz stoljeća (2007.), Pjev i prepjev (2009.). Urednica je biblioteke »Virginia Woolf« Centra za ženske studije u Zagrebu. Dobitnica je godišnje nagrade za prevođenje Talijanskog instituta za kulturu u Zagrebu (1993.).

Prevoditelji su u izdavačkom proizvodnom lancu već dugo u nepovoljnome položaju, ali kako biste ocijenili stanje za godina vašega mandata u usporedbi sa sadašnjim trenutkom?

Najveću razliku vidim u sve većoj dostupnosti europskih izvora financiranja izdavaštva, pogotovo u načinima na koje mnogi od takvih natječaja uvjetuju dodjelu sredstava za potporu izdavačima – formuliraju ih, naime, kao honorar za prevodioce. Doživjela sam da je nakladnik iznenađen visinom tog honorara (malenim u europskim, ali

velikim u hrvatskim razmjerima), a čula sam da ima i prevodilaca koji dio te potpore pristaju vratiti nakladniku, (i sama sam je, u nekoliko slučajeva, donekle vratila time što sam pogovor napisala besplatno), ali važna je razlika u tome što je prevodilac stavljen u središte toga procesa, ili proizvodnog lanca, kako ste rekli – i financijski i statusno, što najčešće, uz rijetke iznimke, ide zajedno. U Italiji, na primjer, a mislim i u drugim europskim zemljama, izdavač ima zaokruženu financijsku konstrukciju za izdavanje knjige, pa mu nedostaje samo prevodilački honorar – u nas, prema mojem iskustvu, većina nakladnika nastoji naplatiti i ostale stavke (npr. tiskara) iz nekog zamišljenog »europskog viška« namijenjenog u startu baš nama, prevodiocima.

Koji su vas glavni problemi dočekali kada ste preuzeli mjesto predsjednice DHKP-a i kakve ste se pomake nadali napraviti? U kojoj ste mjeri uspjeli?

Radije bih govorila o tome kakva me slavna tradicija dočekala, kakva imena, kakva prijevodna postignuća, toliko veća nego u mnogim tzv. velikim zemljama (što je donekle razumljivo: »veliki« se brinu za sebe, »mali« za druge). Moj minimum bio je da sve to ne izneverim. A moja želja, u kojoj mi se po nizu pokazatelja čini da sam bar donekle uspjela, bila je povećati vidljivost književnih prevodilaca u matičnoj kulturi ne samo kao važnih faktora izdavačkog lanca, nego i kao intelektualaca koji o mnogim pojavama u suvremenoj književnosti i kulturi, zahvaljujući naćitanosti koja im je profesionalna deformacija, kao i o spomenutoj brizi za drugoga (ili interesu za Drugoga) imaju mnogo toga reći, često informiranije i kompetentnije nego mnogi od onih koji se uvijek osjećaju pozvanima i koji uvijek bivaju pozivani. Pitate li me u čemu nisam uspjela, reći ću vam odmah: izbaciti riječ »samozatajnost« iz diskursa o prevodilaštvu.

Koje biste događaje vezane uz Društvo i struku izdvojili kao posebno znaćajne u razdoblju svojega mandata?

Najznaćajniji događaj za mojega mandata bilo je osnivanje nagrade za književno prevođenje na državnoj razini, poznatog, sad već

tradicionalnog »Ise Velikanovića«, što ga dodjeljuje Ministarstvo kulture. Također činjenica da se ta nagrada ne može dodijeliti bez prevodilaca (a bilo je, vjerujte mi, u tadašnjem Ministarstvu i takvih zamisli – da pisci, neki od njih dobri, ali bez ikakvog znanja stranih jezika i s poznavanjem stranih književnosti tek iz druge ruke, sami o tome sude). *Schlagwort* Iso u meni izaziva niz sjećanja i asocijacija. Sjećanja na neizbrojive sate, zapravo dane nazivanja i antešambriranja (time ujedno odgovaram onima koji su me izravno ili neizravno pitali: kako je to uspjelo baš tebi, kad smo svi već desetljećima pokušavali? *You haven't tried hard enough*, etc.) I asocijacija vezanih uz prevodioce čija imena čine listu dosadašnjih dobitnika te nagrade (neću ih navoditi, svatko lako može pogledati). Baš nijednoga, nijedne među njima nema a da nisu pisali povijest hrvatskog književnog prevođenja, nikoga tko tu nagradu nije zaslužio. Ima nekih koji su je zaslužili a (još) nisu dobili, ali to je samo zato što kvalitetnih, na našu sreću, ova hrvatska kultura posjeduje podosta. Samo je jedno loše sjećanje u vezi s počecima nagrade »Iso Velikanović« u meni donedavna perzistiralo, a njega me je, srećom, ovaj sadašnji Upravni odbor naknadno riješio. Riječ je o tome da je unutar našega Društva među uglednim članovima postojao otpor prema tome da Josip Tabak bude prvi dobitnik te nagrade; jer je nekoć davno, narav kakva je već bio (a ja tu narav i predobro znam, jer je u mladosti bio najbolji prijatelj mojega strica, također Josipa), uvrijedio Društvo. Kako je dobro što vrijeme prolazi, pa se parafernalije zaborave!, pomislila sam kad sam doznala da se od ove godine i nagrada našega Društva baš po njemu zove. Sada ću lakše predložiti Društvu da objavi Barba Jozine stare kritike prijevoda koje sam čuvala za vremena koja će ih razumjeti kad osobni razlozi izblijede.

Kakva je za vašega mandata bila suradnja s Ministarstvom kulture i drugim zakonodavcima? U kojoj se mjeri na državnoj razini skrbilo o prevoditeljskoj struci?

Djelomično sam vam odgovorila u prethodnom pitanju. Dakle, suradnja s Ministarstvom kulture bila je za mojega mandata dobra. Ako me pitate o državnoj razini, mogu vam reći da je našim članicama i članovima, na našu inicijativu, u Saboru redovito bivao izglasavan

skroman dodatak na penziju namijenjen ljudima zaslužnima za ovu kulturu, a to se, prema onome što znam, nije promijenilo. Vidim da je suradnja s Ministarstvom kulture i sada dobra (drugo ne bih ni očekivala pod ravnateljstvom ministrice Zlatar kojoj je knjiga nasušna potreba, knjige na stranim jezicima normalna navika, a prijevodni knjiga koje smatra važnima jedna od glavnih dužnosti prema čitateljima). Naš, prevodilačko-izdavački problem jest nešto drugo; ona, meni kao feministkinji pomalo suspektna, »samozatajnost« što sam je spomenula u odgovoru na drugo pitanje. To koči naše napredovanje – sve ono što ću sada, ovako generalno, nazvati »videoart«, dakle film, televizija i sve tome slično, automatski pretpostavlja gomilu novca, dočim mi, koji se bavimo knjigom, smjesta kažemo: nama treba malo. Ne treba nam malo, treba nam jako puno. Ne za izdavanje pojedine knjige, nego za razvoj struke, škole, za održanje nivoa. Za edukaciju nakladnika, na primjer, za rezidencijalne programe, za prevodilačke kuće, institute.

Članovi koji odluče sudjelovati u radu Upravnoga odbora daruju Društvu svoje vrijeme i izniman angažman. Koja je najveća satisfakcija rada u Upravnome odboru?

U ovom pitanju već čujem ono »What's in there for me?«. Mogla bih sada reći: lijepo je družiti se u Upravnom. I jest lijepo. Stekla sam u tom Upravnom krasna poznanstva, poneko čak i prijateljstvo. Prešla sam na »ti« s ljudima na čijim sam se prijevodima odgajala, čije sam prijevode gutala (Hej, je li moguće, pitala sam se za Gigu, Nadu, Matu). One koji mi intimno još više od ovih naših prevodilačkih velikana i velikanica znače naravno da ću (za ovu priliku) prešutjeti. Pravi odgovor na ovo vaše pitanje ipak je uvijek samo jedan: *Do you want to make a difference?* U mojoj familiji oduvijek me optužuju da želim promijeniti svijet. Ja im odgovaram da to nije istina, već to pitanje postavljaju samo zato što su izvorni govornici hrvatskog jezika. Da su izvorni govornici engleskog, pitali bi: *Do you w... t. m... a diffe...?* (A propos, to još nisam vidjela dobro prevedeno na hrvatski jezik.) Sad vi mene pitate za satisfakciju – da, ona postoji, to je ta razlika, taj mali korak za svoju struku za koji intimno znate da ste ga vi napravili. Do toga vam je ili stalo ili nije.

Prevodilaštvom se bavite i kao teoretičarka, i kao praktičarka – kakvu ulogu teorija prevođenja ima u praktičnome radu i zašto je važna za prevoditelja?

Veliki naš prevodilac španjolske i latinoameričke književnosti, dobitnik Ise Milivoj Telećan, tvrdi, na primjer, da teorija prevođenja ne postoji niti treba postojati (iako je prevodioce u praksi odgajao). Dopustite mi da se u tom segmentu s njime ne složim. Dvije su, po mojem mišljenju, važne poveznice teorije prema praksi prevođenja. Prvo, teorija je prečica prema praksi (jer je netko već prema svojoj praksi teorijski formulirao nešto što ćeš imati prilike, proučiš li to, u praksi iskoristiti). I drugo, teorija u svakoj struci ima i vrlo naglašenu ulogu da tu struku akademski legitimira – ono što ne možete teoretizirati ostaje na razini pukog zanata. E sad, mi među sobom možemo o prevođenju (kao i glumci o glumi) govoriti kao o zanatu, ali kad ne bi postojala prevodilačka teorija, prevodilaštvo se ne bi moglo podučavati na Sveučilištu. Ako ste za to, dobro, OK, osnujte prevodilačku akademiju. Nisam ni protiv toga, ali osjećam neki animozitet između teoretičara i praktičara prevođenja i u Hrvatskoj. Postoji taj animozitet u Europi i svijetu već desetljećima. Pripadam među one koji ga nastoje premostiti, pa zato imaju problema u objema skupinama.

Na Filozofskome fakultetu u Zadru držali ste niz traduktoloških kolegija, a »književni prevodilac« je nedavno postao društveno-humanističko zvanje – kako će to utjecati na poučavanje umjetnosti književnog prevođenja na fakultetima? Smatrate li da bi ono trebalo biti vezano uz filološke grupe ili se osamostaliti?

Predavala sam prevodilaštvo u Zagrebu i Trstu. U Zadru ga stalno, godinama, predajem. *As we speak*, na Sveučilištu u Zadru događaju se stvari koje smo samo mogli sanjati. Germanistika, francuzistika, iberoromanistika, talijanistika, rusistika, anglistika imat će na diplomskoj razini međusobno kompatibilan prevodilački program, studenti i studentice moći će birati željene kolegije kombinirajući s lakoćom obvezne. Književno prevođenje neće tu biti jedino, ali će biti dostojno zastupljeno. Ako me pitate za moje osobno mišljenje, mislim da je to prava stvar, s obzirom na hrvatsko i europsko izdavačko i ino tržište.

Neka mi oprostite svi koji misle drukčije, ali strašan mi je bio susret prije mnogo godina u Pragu s jednim uvažanim njujorškim profesorom koji je smatrao da može predavati prevođenje iako ne zna nijedan strani jezik (»jer će on osjetiti kako to zvuči«); strašna mi je ideja zadarske kroatistike da bude nositeljica svih prevodilačkih programa (valjda isti razlog) i, napokon, strašni su mi, kao čitateljici, prijevodi na hrvatski ljudi koji nisu studirali jezike i pripadne književnosti, a takvi prijevodi u Hrvatskoj izlaze stalno. Reći ću vam zašto prevodim samo s jezika koje sam studirala (iako se u još nekoliko jezika snalazim i običan novinski tekst s njih mogu prevesti) – samo njihov poznam fon. Posljednjih godinu dana *ex privata diligentia* čitam romane Theodora Fontanea, velikog njemačkog romanopisca druge polovice devetnaestog stoljeća. Da mi je njemački i materinji jezik (a djeđinji mi je), ne bih znala točno odgonetnuti taj fon, tu podlogu – što je u tom trenutku njemačke književnosti bila norma, a što otklon od norme; gdje je Fontane svoj, gdje razgovara s prethodnicima, a gdje naprosto pripada svojem vremenu. To se može isključivo ako ste neki jezik, neku književnost, zaista sustavno povijesno studirali.

Pogađa li trenutačna »kriza izdavaštva« prevoditelje i što bi trebalo poduzeti da se kriza ublaži?

Naravno da je kriza izdavaštva prisutna te da pogađa prevoditelje i prevoditeljice. Ideja, međutim, da su prevodioci pozvani da je rješavaju zajedno s onima koji su, kad sam ja, kao obična članica, prije dvadesetak godina ušla u Društvo, bili nazivani »klasnim neprijateljima«, rodila se u Društvu protiv moje volje i uvjerenja. Da, u redu, svima nam je stalo do knjige i književnosti kao takve, a u siromaštvu svi se nekako stišćemo i međusobno ispomažemo, ali nalazimo se u različitim položajima u tom lancu, različite smo njegove karike. Zato neka vam na ovo pitanje odgovore oni koji igraju dvostruke ili višestruke uloge. Za mene su, dok sam dane i noći gubila nad ovakvim pitanjima, neki tvrdili da nisam zaslužila biti predsjednicom jer premalo prevodim. E pa sad ne mogu više odgovarati – prevodim.

LARA HÖLBLING MATKOVIĆ

Predsjednica DHKP-a 2010.–2012.

Lara Hölbling Matković prevodi s njemačkog i engleskog kazališne drame (Stoppard, Auburn, McDonagh, Hare, LaBute, Thomas, Stephenson...), prozu (Tyler, Kingsolver, Steinbeck, Ephron), književno-teorijske tekstove (Mamet, Carlson, Pfister), popularno-znanstvene knjige (Shenk, Estés, Hite...) te dječju književnost (Henkes, diCamillo, Porter, Dahl...). Uređuje leksikografska izdanja i književnost za djecu i mlade. Autorica je knjige Moj prvi hrvatski rječnik: za djecu i odrasle u izdanju Novog Libera, za koju je 2005. dobila nagradu Kiklop za najbolju dječju knjigu. Dobitnica je Godišnje nagrade Društva hrvatskih književnih prevodilaca 2006. za prijevod knjige Elizabetinska slika svijeta. Istaknuta je na Časnoj listi IBBY-a za 2010. godinu za prijevod dječjeg romana Kevina Henkesa Olivin ocean.

U hrvatskome izdavaštvu radite kao prevoditeljica i urednica. Koji su najveći problemi s kojima se hrvatski prevoditelji susreću i kako je Društvo za vašega mandata sudjelovalo u njihovu rješavanju?

Najveći problem koji svi ljudi u svom poslu imaju jest suradnja s nekime tko ne razumije prirodu toga posla. Kada naručitelj misli da je književno prevođenje pretipkavanje neke knjige na hrvatski jezik, onda znate da će iz toga proizaći niz problema, od samog dobivanja ugovora, preko dogovora oko uvjeta ugovora, suradnje na tekstu i prezentacije knjige javnosti pa sve do isplate. S druge strane, ozbiljni

izdavači, a DHKP vodi računa o tome tko su oni, imaju i ozbiljan pristup poslu, pa se s njima naši članovi ne samo sve uljudno dogovore, već imaju i prijateljske odnose s njima.

DHKP se trudi svim članovima odgovoriti na upite i pomoći savjetom, a neke probleme i predviđa, pa ih suradnjom s CEATL-om i drugim institucijama pokušava spriječiti. Osim toga, modernizirali smo mrežnu stranicu DHKP-a, tako da ona sada može poslužiti i kao prevodilačka burza jer članovi mogu urediti osobnu stranicu i objaviti svoju bibliografiju.

Budući da DHKP među srodnim udrugama dobiva daleko najmanju dotaciju za redovnu djelatnost, ta sredstva ne pokrivaju ni sadašnje troškove ureda, a kamoli neku pravnu službu koja bi se aktivno bavila mogućim problemima i sporovima.

U Njemačkoj su se udružili svi pisci i prevoditelji i iz svoje članarine, koja je visoka, izdvajaju određeni iznos za financiranje agencije koja u njihovo ime regulira ugovore i isplate. Nadam se da će i kod nas članstvo svih književnostvaralačkih udruga uvidjeti prednosti takvog načina poslovanja. No, bilo bi već utješno kad bi država učinila nešto da se umjetnicima olakša naplata dugovanja.

Za vašega mandata godišnja nagrada DHKP-a preimenovana je po cijenjenome prevoditelju Josipu Tabaku. Zašto je odabran upravo on i zašto je važno da nagrada nosi ime?

Mislim da ne treba objašnjavati važnost Josipa Tabaka u hrvatskom književnom prevođenju i što je time učinio za recepciju svjetske književnosti u Hrvatskoj, ali otkrit ću vam razlog zbog kojeg sam to predložila – kada mi je bilo nešto više od deset godina, čitala sam jednu skandinavsku sagu, vrlo napetu i uzbudljivu, ali odjednom sam shvatila da više pozornosti obraćam na riječi koje su u romanu upotrijebljene, nego na radnju. I to ne zato što je prijevod bio doslovan i rogotatan, kao što je to danas, nažalost, često slučaj, nego zato što mi je otkrio takvo bogatstvo izraza da sam prvi put u životu bila ponukana pogledati tko je to preveo. I to je bio Josip Tabak.

Smatram da smo time odali poštovanje uglednom kolegi, ujedno i prvom nositelju nagrade RH »Iso Velikanović« za životno djelo, a lijep je povod bila stota obljetnica njegovog rođenja.

Kako je raditi s mladim prevoditeljima u radionicama koje vodite u sklopu DHKP-a?

S mladim ljudima je uvijek lijepo raditi jer još pokazuju intelektualnu znatiželju, a korisno je zato što je očito da na fakultetu ne usvoje znanja i vještine potrebne da se snađu u stvarnom svijetu izdavaštva i književnog prevođenja. Žalosno je, primjerice, da i nakon više od dvadeset godina samostalne države nema poduke materinjeg jezika na filološkim studijskim grupama, kao da odgajamo cijele generacije za emigraciju. Dolaze nam »prevoditelji« koji, u stručnom smislu, nisu progovorili hrvatski od mature.

Ono što me apsolutno uvjerava u važnost naših radionica jest činjenica da naši polaznici, nakon obično neugodnog iznenađenja kada vide svoje pregledane radove, bez iznimke u anonimnoj anketi izjave da ih je radionica učvrstila u odluci da postanu književni prevoditelji.

Za vašega mandata održana je godišnja skupština CEATL-a u Zadru. Kako je to izgledalo i zašto je važno za DHKP i Hrvatsku?

Susret kolega u svakom poslu pomalo je kao one slike od pijeska – čovjek niti ne primijeti kako se sve izmiješa, a onda kad se pijesak slegne, odjednom otkrije nove uzorke i boje. Za nas je sada, prije ulaska u EU, posebno važno čuti iskustva kolega koji su se već susreli sa svim mogućim pravilima i običajima, ali smo istodobno primijetili da je kod nas situacija umnogome bolja nego što smo katkad skloni misliti.

Što se same skupštine tiče, gosti su bili oduševljeni organizacijom i Zadrom, a radilo se od jutra do mraka u radnim skupinama.

Koja je, prema vašem mišljenju, osnovna zadaća Društva – što ono može učiniti za svoje članove, a što članovi mogu učiniti za svoje Društvo?

Društvo svojim članovima nudi štošta, od ugovornih, poreznih i zakonskih savjeta, preko radionica, predavanja, prevodilačkih susreta, izlaganja na izložbi koja cijele godine putuje po Hrvatskoj

do mogućnosti da sami kroje neki program kojim bi htjeli obogatiti aktivnosti Društva.

Članstvo polako počinje Društvo promatrati kao dio sebe i ulagati svoje znanje i vrijeme u razvoj struke, osiguravanje prava i jačanje vidljivosti književnih prevodilaca, no još prevladavaju oni koji Društvo smatraju roditeljem koji im daje obiteljski ugled i brine se za njih, a da oni prema njemu nemaju nikakvih obaveza. Sva sreća pa ima i dobar broj onih koji, bez obzira na to što Statut ne nameće obaveze, osjećaju moralnu obavezu da pomognu.

Govori se o »krizi čitanja« u Hrvatskoj. Čini li se vama da je doista čitanje u krizi?

Na to pitanje je vrlo teško odgovoriti. S jedne strane, knjižnice su posjećenije nego ikad, bogate programima za djecu i mlade, nedavna anketa Knjižnog bloka pokazala je da mladi spadaju u vrh kupaca knjige, a i gužva na Interliberu nije samo od znatiželje. S druge strane, pad prodaje knjiga je očit, kada idete u neku čekaonicu ili se vozite javnim prometom, ne vidite gotovo nikoga s knjigom u ruci, u istoj toj anketi Knjižnog bloka zastrašujući postotak odgovara da im knjiga ne treba. A opet, s one prve strane, imamo natjecanja za Najčitatelja među tinejdžerima, otvaraju se knjižni klubovi, izdavači izdaju stotine naslova godišnje. I znam, sad već zvučim kao Tevje, no s druge strane, nema stvarnih pomaka u gradskim i državnim politikama prema poticanju izdavaštva, knjižarstva, čitanja, premda im znalci svako malo upućuju razne dopise i prijedloge projekata. A opet, s prve strane, svi moji prijatelji ipak još kupuju, čitaju i daruju knjige. A s druge strane...

Koje biste događaje vezane uz Društvo i struku izdvojili kao posebno značajne u razdoblju svojega mandata?

Toliko sam dugo već bila u Upravnom odboru DHKP-a da nisam svoj mandat predsjednice doživjela kao posebno drugačiji od svog dotadašnjeg djelovanja u DHKP-u. Posebno me radovalo što smo imali priliku razviti suvremenu web stranicu, jer smatram da smo

time pojačali vidljivost prevoditelja. Drago mi je da smo u tih dvije godine održali glavu nad vodom, uvelike zahvaljujući i našoj voditeljici ureda Eriki Koporčić, koja se na sve naše projekte, a naročito na organizaciju CEATL-a, bacila sa žarom koji svakako nadilazi opis njezinog radnog mjesta. Utrošila je sate i sate svoga privatnog vremena, znajući da joj to Društvo neće moći honorirati kako bi trebalo. Mislim da je još jedan zgodan uspjeh bila i Društvena čajanka, na kojoj su se prevoditelji mogli međugeneracijski družiti u neformalnoj atmosferi i međusobno savjetovati.

Koja je najveća satisfakcija rada u Upravnome odboru Društva?

Najveća je satisfakcija kad zajedno s kolegama, s kojima se na sastancima usput i lijepo zabavljate razmjenjujući iskustva i anegdote, skladno i uspješno provedete neki projekt i onda primijetite da je taj projekt imao nekog odjeka u javnosti.

PETRA MRDULJAŠ DOLEŽAL

Predsjednica DHKP-a od 2012.

Pogled u budućnost...

Petra Mrduljaš Doležal prevoditeljica je s engleskog i teoretičarka književnosti. Doktorirala je književnost 2010. godine uz mentorsko vodstvo prof. dr. sc. Zorana Kravara. Autorica je knjige o teoriji suvremene fantastike Prstenovi koji se šire: junačka potraga u djelima J.R.R. Tolkiena za koju je 2012. nominirana za nagradu Kiklop. Kao gostujući predavač drži kolegije iz svjetske književnosti na Odsjeku za kroatistiku na zagrebačkom FF-u. Objavila je više od trideset prijevoda za izdavačke kuće Mozaik knjiga, Algoritam, Profil, AGM i Novi liber.

Koji su planovi i projekti Društva za budućnost – od najvažnijih do onih nešto daljih?

Cilj djelatnosti DHKP-a je ostvarivanje i usklađivanje zajedničkih interesa i prava književnih prevoditelja, kontinuirani rad na podizanju razine hrvatskog prevodilaštva, promicanje prava prevoditelja i vidljivosti književnog prevoditelja kao jednoga od nositelja matične kulture, ali i podsjećanje prevoditelja na obvezu da hrvatskom čitatelju omoguće doživljaj strane književnosti kroz prizmu nenametljivog i umjetnički vrijednog prijevoda.

Društvo svojom aktivnošću nastoji djelovati kao svojevrstan »jamac kvalitete«, koji se u bujici nekritične hiperprodukcije zalaže za stručnost i vjernost izvorniku, iz osjećaja odgovornosti prema autoru i čitatelju.

DHKP nastavlja s projektima koji su se proteklih godina pokazali uspješnima, kao što su Zagrebački prevodilački susret, radionice književnog prevođenja i izložba »Od izvornika do prijevoda«, ali i pokreće nove kao što su prevodilačka kuća, tribina Translatio, radionica Vice-Versa i obilježavanje Dana kulturne raznolikosti.

Dugoročno, sudjelovanjem u djelovanju Europskog savjeta udruga književnih prevodilaca CEATL i u radu Europske platforme za književno prevođenje PETRA, DHKP nastoji unaprijediti hrvatsko prevodilaštvo u skladu s europskim smjernicama jer se književni prevoditelji u cijeloj Europi suočavaju sa začudno sličnim poteškoćama. Prema PETRA-inim Preporukama, šest je temeljnih područja na kojima je potrebna promjena: školovanje književnih prevoditelja, autorska prava i prava u elektroničkim medijima, vidljivost prevoditelja na kulturnoj sceni, urednička politika i tržišna situacija te ekonomski i društveni položaj prevoditelja.

Na koji način Društvo može pridonijeti većoj prisutnosti imena književnog prevoditelja u javnosti?

UHrvatskoj borba za vidljivost prevoditelja počinje od vrlo elementarnog zahtjeva: da prevoditeljevo ime bude navedeno kad god se govori o prevedenoj knjizi. Iznenađuje koliko se izdavača i novinara oglašuje na taj jednostavan i samorazumljiv zahtjev. Osvremenjeno hrvatsko zakonodavstvo to je reguliralo: prema 15. članku Zakona o autorskim i srodnim pravima, »osoba koja javno koristi autorsko djelo dužna je pri svakom korištenju naznačiti autora, osim ako autor u pisanom obliku izjavi da ne želi biti naveden ili ako način pojedinoga javnog korištenja autorskog djela onemogućava navođenje autora«.

Podsjećanjem medija i izdavača na tu obvezu Društvo nastoji postići da ovaj članak prestane biti samo mrtvo slovo na papiru, a to je dugoročan plan jer polazi od senzibilizacije zakonodavaca, izdavača, kritičara i organizatora književnih manifestacija.

Prevoditeljeva je nevidljivost duboko ukorijenjena u doživljaju njegova rada. Od njega se, naime, tradicionalno očekuje da bude

nevidljiv, da propusti glas autora u drugi jezik sa što manje uplitanja. Zanemaruje se, međutim, kreativni aspekt prevođenja, činjenica da prevoditelj piše djelo iznova, na što šarmantno podsjeća CEATL-ova čestitka za Međunarodni dan prevodilaštva koja glasi: *Tko je napisao VAŠEG Shakespearea?*

Kao što podsjećaju autori PETRA-inih Preporuka, nevidljiv prevoditelj ima lošu pregovaračku poziciju pa je loše plaćen. Loši radni uvjeti dovode do loših prijevoda što naizgled opravdava nevidljivost i potplaćenost. Razbijanje tog začaranog kruga velik je zadatak u kojem moraju zajednički sudjelovati svi akteri književne produkcije.

Kako postići da se više govori o dobrim prijevodima, odnosno čini se da se o prijevodima govori uglavnom kad su loši?

Nažalost, ne reagira se na loše prijevode nego samo na one sramotne, kada je i bez uvida u izvornik jasno da je autor prijevoda pokazao neznanje i, što je još gore, nespremnost da provjeri ono u što nije siguran. Iz brzine? Vjerojatno. Iz nepoštovanja prema poslu? Sigurno.

Kada bi s jedne strane postojao okvir koji jamči prevoditelju poštene uvjete rada, to bi mu nametalo veću obvezu pa bi se manje nonšalantno odnosio prema poslu. S druge strane, razvijena književna kritika bila bi korektiv koji bi nagrađivao trud i sankcionirao nemar.

Pohvale dobrih prijevoda izostaju, dakako, zbog zatišja na književno-kritičkoj sceni, ali i zbog malenoga broja književnih časopisa koji bi imali volje i prostora da se više posvete prijevodu. Osnutak Trećeg programa HRT-a i postupno nicanje internetskih portala posvećenih književnosti daju nadu da bi se to moglo promijeniti.

Izdavači će nekad radije uzeti ‘amatera’ i platiti mu manje nego kvalitetnom, i ‘skupljem’, prevoditelju pa se stječe dojam da kvaliteta prijevoda i nije bitna. Kako se boriti protiv te tendencije?

Činjenica da izdavači za sitne novce dobivaju nestručne prijevode i to im se, naoko, ne odražava na prodaji na prvi je pogled misteriozna jer kao da osporava temeljno načelo tržišne ekonomije: loš

proizvod – pad potražnje. To što tržište samo ne kažnjava loše poslovanje vjerojatno je objašnjivo nepostojanjem književne / prijevodne kritike koja bi lošem prijevodu priskrbila bar koji zajedljiv redak u kulturnoj rubrici te, nadajmo se, bar malo zabrinula izdavača koji iole drži do sebe. Drugo moguće objašnjenje jest to da je glavnina izdanja u današnje vrijeme šund, a čitatelj koji je kupio knjigu da bi je na brzinu prelistao na plaži neće se zamarati kvalitetom jezika između korica knjige – ta nepismenost ga ionako svakodnevno zasipa u službenim dopisima, plakatima, televizijskim emisijama i reklamama u kojima se ponavljaju do besvijesti, ulazeći u uho i – dopustite malo teatralnosti – trujući nam osjećaj za jezik.

Na koji će način Društvo poticati stvaranje boljih prijevoda?

Kreativno i intelektualno poticajno okruženje presudno je za sva umjetnička zanimanja, a posebno za one umjetnike koji stvaraju u »izolaciji« kao što su to prevoditelji i upravo u tome prepoznajem jednu od glavnih uloga Društva.

Naše Društvo funkcionira kao svojevrsan forum koji kroz formalna i neformalna druženja nastoji omogućiti prevoditeljima da razmjene iskustva s kolegama i prodube teorijsko i praktično razumijevanje zvanja. Zadovoljstvo je čuti da se netko hrva s istim jezičnim problemima i zgraža nad istim primjerima sveprisutne nepismenosti, a još je veće zadovoljstvo kad se iz takvih razgovora iznjedri i neko sjajno prijevodno rješenje.

Godišnja nagrada i nagrada za životno djelo »Josip Tabak« također je dio nastojanja da se ovjenčaju iznimni prevodilački dosezi kako bi ostali obilježeni u analima te potaknuli prevoditelje da se nastave hvatati u koštac sa zahtjevnom prozom, teorijom i poezijom (koja se prevodi tako malo da ima godina kada se nagrada nema kome dodijeliti). Kad čovjek uloži tako golem trud u zamršenog autora s kojim se katkad doslovno hrva (zaribane knjige i beskorisni rječnici, kažu, znaju letjeti u zid), možda mu vizija lovorika na kraju tunela podari snagu da ne baci ručnik u ring.

Može li Društvo više pridonijeti edukaciji mladih prevoditelja?

Mladi prevoditelj nema boljeg učitelja od iskusnog prevoditelja i zajedničkoga rada na konkretnome prijevodu. Prevođenje na kraju krajeva nije egzaktna znanost ni zanat već umjetnički postupak i, premda se spisateljski talent ne može naučiti, poučavanje prevođenja sastoji se u snabdijevanju početnika alatima (poznavanje jezika izvornika i hrvatskog jezika) i rada, rada i opet rada. Vrlo često, dakako, učimo i na vlastitim pogreškama.

Studenti s jezikoslovnih katedri izlaze uglavnom s dobrim poznavanjem jezika koji su studirali, ali im zato znanje hrvatskog šepa, što i ne čudi kad znamo da se hrvatski na tim katedrama ne poučava, a u srednjoj je školi također ozbiljno zanemaren. Dakle, sve što znamo o gramatici i pravopisu naučili smo u osnovnoj školi, a to je katastrofa.

Trenutačno se nastoji ozbiljnije uvesti književno prevođenje na fakultete, u čemu je napravljen važan korak kada je prevoditelj postao prepoznat u nacionalnoj akademskoj zajednici kao društveno-humanističko zvanje, što će prevoditeljima omogućiti da sudjeluju kao predavači u radu filoloških odsjeka te s vremenom vjerojatno i osnutak studija prevodilaštva. To je također dio inicijative koja se pokreće na europskoj razini jer u malo europskih zemalja postoje takvi studiji, a situacija je pogotovo nezgodna s jezicima manje rasprostranjenosti za koje europska prevodilačka zajednica nastoji izboriti financijske poticaje.

Dok se ti ambiciozni planovi ne ostvare, DHKP nastoji popuniti prazninu prevodilačkim radionicama namijenjenim diplomantima filoloških grupa koji bi se voljeli okušati u književnome prevođenju i prevoditeljima-početnicima svjesnim da mogu i trebaju još ponešto naučiti. Naše radionice pružaju im priliku da čuju nešto o tržišnome položaju prevoditelja u Hrvatskoj i, ako ih to ne obeshrabri, da s iskusnim prevoditeljem rade na prijevodu. Oni najbolji među njima mogu dobiti i priliku za prvi prijevod u nekoj od izdavačkih kuća jer se dobri prevoditelji uvijek traže.

Kakav je danas općenito položaj književnog prevoditelja i što Društvo može učiniti kako bi ga poboljšalo?

Kad god se nekog prevoditelja upita o stanju u njegovoj struci, neizbježno osvanu sumorni naslovi o potplaćenosti i podcijenjenosti.

Nakon nekog vremena i sami smo osjetili da je vrijeme za naglašavanje vedrije strane: ljepote zvanja koje smo izabrali, njegove zamršenosti i kreativnosti, zadovoljstva koje pričinja radni vijek za kojim ostaje trag knjiga. Stvarnost nam je, međutim, u međuvremenu opet bacila klip pod noge pa ne vidim kako izbjeći sumornu notu. Stanje je danas gore nego proteklih godina jer književni prevoditelji dijele sudbinu svih koji u Hrvatskoj žele živjeti od vlastita rada: honorari su poražavajuće mali i ne odražavaju prevoditeljevo školovanje (kako ono ovjenčano diplomom tako ni ono cjeloživotno u koje prevoditelji ulažu golem napor iz projekta u projekt, postajući kitolovci za volju Moby Dicka ili igrači bejzbola i modni stručnjaci ako izvornik to traži), uloženi istraživački rad ni razinu umjetničke invencije.

Dugoročno, takvo će stanje dovesti do svojevrsnog »odljeva mozgova« (možda čak i doslovno s obzirom na poziv boljim prevoditeljima da karijere nastave u Bruxellesu). Prevoditeljski mozgovi, nažalost, bit će se prisiljeni prelići u neka druga zanimanja koja će im pružiti kakve-takve priloge, a prevodilaštvo će onda valjda postati hobi dokoličara i zanesenjaka. A ne bih rekla da je to plodno tlo za sustavan razvoj te zahtjevne struke.

Financijski aspekt prevoditeljeva položaja odraz je i nedovoljno razvijene svijesti o njegovome značaju. Ne mislim da postoji zavjera da se prevoditelju ospore zasluge nego da drugo ne možemo niti očekivati u neobično vrijeme kada u Hrvatskoj književna kritika gotovo i ne postoji, a upućena kritika prijevoda još manje.

Prevode se velika i značajna djela, a njihovo objavljivanje ostaje bez ikakva javnog odjeka pa ona tonu kao obluci u bari. Cijelo nas vrijeme bombardiraju reklame koje nam nameću bombastične naslove, a ne postoji kritički glas koji bi u to unio smisla, što bi bilo neophodno za stvaranje uređene i plodonosne kulturne scene na mjestu stihijske masovne produkcije. Kulturne scene koja bi uvažavala i vrednovala dragocjenu svjetsku literaturu, a ne samo perolaka djela koja donose dobit.

Danas, čini mi se, vlada opći dojam da nam je globalizacija servirala svijet na dlanu: da nam je književnost cijeloga svijeta dostupna klikom miša. Stvarnost je, međutim, posve drukčija. Zbog dominacije anglofonih kultura i specifičnosti internetskih tražilica koje su nam postale prozor u svijet, postajemo slijepi na umjetničko bogatstvo drugih naroda koje nam ostaje skriveno iza jezične barijere. Vrijedi

si osvijestiti da su prevoditelj i njegov urednik zapravo jedina veza s tim dragocjenim svijetom, jer probirajući i prevodeći postaju lijevak kroz koji se jedna kultura prelijeva u drugu. Kao što kaže Umberto Eco: »Jezik Europe je prevođenje«.

DHKP te probleme sam ne može riješiti, ali može surađivati s Ministarstvom kulture na zakonskoj regulativi, poticati izdavače na pošten odnos prema prevoditeljima, projektima kao što su tribine i izložbe podsjećati javnost na prevoditelja kao važnu kariku u književnoj produkciji i ohrabrivati prevoditelje neka usprkos svemu ne odustaju od tog zvanja u nadi da će na idealizmu prebroditi i ovu krizu.

I na kraju, istraživanja pokazuju da se sve manje čita, pogotovo je sve manje mladih čitatelji, što na neki način utječe i na našu profesiju. Kako se DHKP može uključiti u promicanje čitanja?

Meni se ne čini da je u Hrvatskoj u krizi čitanje već platežna moć čitatelja. Repovi koji nastaju pred knjižarama kad gostuje neki popularni pisac ili izađe atraktivan naslov svjedoče o tome da je knjiga još uvijek privlačan element kulturne ponude. Štoviše, imam dojam da sve više ljudi čita u vlakovima, tramvajima, autobusnim postajama, pod školskom klupom.

Činjenica je da drugi oblici zabave knjizi oduzimaju dio publike, ali to je svjetski trend koji nećemo zaustaviti nego mu se treba prilagoditi. Omiljenost elektroničkih čitača također svjedoči o uspješnome spoju kulture čitanja i elektroničkih igračaka koje su danas na vrhuncu popularnosti.

U Hrvatskoj je po uzoru na Noć muzeja pokrenuta zanimljiva manifestacija Noć knjige koja se za sada održala samo jednom pa je idejno i organizacijski još u povojima, no DHKP uključio se već u prvome izdanju s dvije neformalne tribine, a planovi za iduću godinu još su ambiciozniji. Takvi događaji koji izlaze iz okvira seriozne, tradicionalne tribine ili predstavljanja knjige presudni su za promicanje čitanja. Treba napomenuti i da članovi našega društva često nisu samo prevoditelji nego i novinari, organizatori, kritičari, teoretičari, predavači – svi oni šire ljubav prema knjizi i njihova individualna nastojanja bez sumnje tvore slap koji ima utjecaja na kulturu čitanja.

Dobitnici godišnje nagrade DHKP-a

Godina	Laureat/kinja	Djelo
?	Josip Tabak	Trygve Gulbrandsen: I vječno pjevaju šume, Matica hrvatska, Zagreb, 1955.
1970.	Zlatko Crnković	Philip Roth: Portnoyeva boljka, Otokar Keršovani, Rijeka 1970.
1970.	Tomislav Ladan	Ezra Pound: Cantos, 1970.
1972.	Leo Držić	Kenneth Clark: Civilizacija, Mladost, Zagreb 1972.
1972.	Mladen Machiedo	Novi talijanski pjesnici, Marko Marulić, Split 1971.
1973.	Jerka Belan	Dino Buzzati: Tatarska pustinja, Otokar Keršovani, Rijeka 1972.
1973.	Mirko Tomasović	Pet portugalskih pjesnika: Comoes, Verde, Sa-Carneiro, Pessoa, O'Neill, DHKP, Zagreb 1974.
1974.	Nada Šoljan	Ernest Hemingway: Otoci u struji, Naprijed, Zagreb 1974.
1974.	Jakov Stipišić	Ruder Bošković: Teorija prirodne filozofije, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1974.
1975.	Milivoj Telečan	M. A. Asturias: Zeleni papa, Naprijed, Zagreb 1975.

1977.	Milivoj Mezulić	Thomas Mann: Doktor Faustus, Zagreb 1976.
1977.	Truda Stamać	Hermann Hesse: Rosshalde, Znanje, Zagreb 1977.
1977.	Vladimir Gerić	Radio drame
1978.	Maja Zaninović	Erica Jong: Kako spasiti vlastiti život, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1978.
1978.	Luko Paljetak	G. Byron: Childe Harold, Školska knjiga, Zagreb 1978.
1980.	Giga Gračan	Northorp Frye: Anatomija kritike, Naprijed, Zagreb 1979.
1981.	Luko Paljetak	Rekonstrukcija libreta opere A. Grétryja – I. M. Jarnovića, <i>Abroad and at Home (Doma i u buži)</i>
1982.	Mate Maras	Virginia Woolf: Gospođa Dalloway, Liber, Zagreb 1981.
1982.	Tomislav Ladan	Aristotel: Nikomahova etika, Fakultet političkih nauka, Zagreb 1982.
1983.	Vera Čičin-Šain	Friedrich Nietzsche: Rođenje tragedije, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983.
1983.	Marko Grčić	Marko Marulić: Judita, Mladost, Zagreb, 1983.
1984.	Nedjeljko Fabrio	Posljednji dio puta: talijanska pripovijetka 1945–1980., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1984.
1984.	Štefanija Halambek	Carl Gustav Jung: Psihologija i alkemija, Naprijed, Zagreb 1984.
1985.	Antun Šoljan	Lewis Carroll: Alica u Zemlji čudesa i iza zrcala, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1985.
1985.	Nedeljka Paravić	Irmtraud Morgner: Život i pustolovine trubadurke Beatriz, Globus, Zagreb 1985.
1986.	Zlatko Crnković	Mark Twain: Pustolovine Huckleberry Finna, Zagreb 1986.

1986.	Luko Paljetak	G. Chaucer: Canterburyjske priče, Znanje, Zagreb 1986.
1987.	Ivan Slamnig	A. S. Puškin: Evgenij Onjegin, Mladost, Zagreb 1987.
1987.	Mirko Rumac	Harry Martinson: Kad su cvjetale koprive, SNL, Zagreb 1987.
1988.	Daniel Bučan	Averroes: Nesuvislost nesuvislosti, Naprijed, Zagreb 1988.
1989.	Fikret Cacan	Mandeljštam: Pjesme i eseji, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1989.
1989.	Ivo Klarić	Jean Genet: Gospa od cvijeća, Znanje, Zagreb 1989.
1993.	Višnja Machiedo	Pascal Bruckner: Ledeni mjesec, Ceres, Zagreb 1993.
1994.	Vladimir Gerić	A. N. Ostrovski: Svoji smo, dogovorit ćemo se
1997.	Sead Muhamedagić	Werner Schwab: Predsjednice (drama)
1998.	Zvonimir Mrkonjić	Rimbaud: Poezija, Konzor, Zagreb 1997.
2000.	Renata Kuchar	Jiri Šotola: Jesen u vrtnoj restauraciji, Mozaik knjiga, Zagreb 1999.
2001.	Željka Čorak	Folgore da San Gimignano: Soneti, Matica hrvatska, Zagreb 2000.
2001.	Predrag Jirsak	Josef Škvorecky: Jedna Dvorakova ljubav, Matica hrvatska, Zagreb 2000.
2002.	Dragutin Horvat	Günter Grass: Moje stoljeće, SysPrint, Zagreb 2000.
2002.	Vlatka Valentić	Daniel Pennac: Vila karabinka, SysPrint, Zagreb 2001.
2003.	Dinko Telečan	J. G. Frazer: Zlatna grana, Jesenski i Turk, Zagreb 2002.
2003.	Maja Tančik	Salman Rushdie: Bijes, Vuković&Runjić, Zagreb 2002.

2003.	Mario Suško	Walt Withman: Vlati trave, Meandar, Zagreb 2002.
2004.	Dubravka Sesar	Zlatna knjiga češkoga pjesništva, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 2003.
2005.	Andy Jelčić	Erich Auerbach: Mimeza, Hena com, Zagreb 2004.
2005.	Mihaela Vekarić	Marta Morazzoni: Slučaj Courier, Znanje, Zagreb 2004.
2006.	Ana Buljan	Joris Karl Huysmans: Naopako, Litteris, Zagreb 2005.
2007.	Mia Pervan	J. Banville: More, HFD, Zagreb 2006.
2007.	Lara Hölbling Matković	Eustace M.W. Tillyard: Elizabetinska slika svijeta, ArTresor naklada, Zagreb 2006.
2008.	Bosiljka Brlečić	Roland Barthes: Fragmenti ljubavnog diskursa, Naklada Pelago, Zagreb 2007.
2008.	Ivan Matković	Ian McEwan: Subota, Znanje, Zagreb 2007.
2009.	Vanda Mikšić	Michel Meyer: Povijest retorike od Grka do naših dana, Disput, Zagreb 2008.
2009.	Irena Lukšić	Gajto Gazdanov: Povijest jednog putovanja, Hrvatsko filološko društvo, Disput, Zagreb 2008.
2010.	Morana Čale	Roland Barthes: Mitologije, Naklada Pelago, Zagreb 2009.
2010.	Tatjana Tarbuk	Portugalski nadrealizam – Antologijski izbor tekstova, Konzor/Sandorf, Zagreb 2011.
2010.	Snježana Husić	Michel Faber: Vatreno evanđelje, Vuković&Runjić, Zagreb 2009.
2011.	Helen Sinković	Herta Müller: Ljuljačka daha, OceanMore, Zagreb 2010.
2012.	Maja Šoljan	Alice Munro: Služba, družba, prošnja, ljubav, brak, OceanMore, Zagreb 2011.
2012.	Mislav Ježić	Amarukina stotina, ArTresor naklada, Zagreb 2010.

Dobitnici Nagrade DHKP-a za životno djelo

Godina	Laureat/kinja
1965.	Josip Nikšić
1972.	Zlatko Gorjan
1978.	Zdenko Škreb
1981.	Jerka Belan
1983.	Josip Tabak
1985.	Nikola Kršić (posthumno)
1994.	Šime Balen
1997.	Mira Dupelj
1998.	Alka Škiljan
2000.	Marija Eker Manolić
2001.	Karmen Milačić

Godina	Laureat/kinja
2003.	fra Roko Bonaventura Duda
2004.	Blanka Pečnik Kroflin
2004.	Vjenceslav Kapural
2005.	Vladimir Gerić
2006.	Nedeljka Paravić
2007.	Milivoj Telečan
2008.	Mirjana Hećimović
2009.	Ana Marija Paljetak
2010.	Adalbert Rebić
2011.	Vjera Balen-Heidl
2012.	Daniel Bučan

Izdavač

Društvo hrvatskih književnih prevodilaca

Uredili

Duška Gerić Koren

Ozren Doležal

Petra Mrduljaš Doležal

Lektura i korektura

Nataša Medved

Grafičko oblikovanje

Franjo Kiš, ArTresor naklada, Zagreb

Studeni, 2012.

Publikacija je objavljena uz novčanu potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske.